

DAS PARADIES LIEGT VOOR UNS

HET PARADIJS LIGT VOOR ONS

Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955)

vertaald door:

H.J. Hogeboom van Buggenum

Stichting Teilhard de Chardin

Op de Wieken 5

1852 BS Heiloo

tel. 072-5332690

e-mail: teilhard@planet.nl

www.teilharddechardin.nl

DAS PARADIES LIEGT VOOR UNS
HET PARADIJS LIGT VOOR ONS

Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955)

In 1955 stierf op 2^e paasdag de Franse jezuïet Pierre Teilhard de Chardin in New York, waarheen hij door Rome was verbannen. Veel van zijn geschriften mochten pas na zijn dood gepubliceerd worden, maar ontketenden toen ook een geestelijke revolutie. Het Tweede Vaticaanse Concilie heeft zijn ideeën geaccepteerd.

In zijn werk verenigt Teilhard de Chardin als paleontoloog het natuurwetenschappelijk denken met het christelijk-theologische wereldbeeld. De kerk van zijn tijd liep hij daarin ver vooruit - te ver, om toen al geaccepteerd te worden. Door verboden van kerkelijke zijde om collèges te geven werd hij gedwongen zich te laten verbannen naar China en naar de VS.

Het portret van deze geleerde, dat in de volgende pagina's wordt gegeven, concentreert zich op het conflict tussen de kerkelijke instituties en de moedige denker, die de tegenstellingen tussen het bijbelse paradijsverhaal en de inzichten van de natuurwetenschap ten aanzien van de ontwikkeling van het leven uit de weg wilde ruimen.

Het Paradijs ligt voor ons

Alles is in wording. Wat wij stilstand noemen, is een zeer langzame beweging of een pauze tussen twee bewegingen. Zo beschrijft de jezuïet en paleontoloog Pierre Teilhard de Chardin de vele miljoenen jaren tellende geschiedenis van onze aarde, die zich verliest in een moeilijk toegankelijk verleden en zich op een toekomst toe beweegt, die voor ons in duisternis is gehuld. De mens voelt als het ware, dat ook hij onderworpen is aan een ontwikkelingsproces. De mens voelt, dat hij onderweg is.

Hoe ontstond onze aarde? Teilhard de Chardin zegt daarvan: "Een paar duizend miljoen jaar geleden maakte zich een sliert van het oppervlak van de zon los, maar als door een ongehooflijk gelukkig toeval zonder daarbij de verbinding met de rest te verbreken. Precies op de juiste afstand van de moederster om haar stralen te ontvangen, verdichtte zich deze sliert, rolde zich om zichzelf heen op tot een bal, nam vorm aan. Zo was er een planeet geboren, onze aarde."

Hoe kwam het, dat er op het oppervlak leven ontstond? Zeker is, dat er niet altijd sprake was van leven. De natuurwetenschap spreekt van een 'oersoep' van het leven.

Miljarden kiemen en miljarden volgroeide individuen botsen er op elkaar, verslinden elkaar, willen tot

Das Paradies liegt vor uns

Alles ist im Werden. Was wir Stillstand nennen, ist eine sehr langsame Bewegung oder eine Ruhepause zwischen zwei Bewegungen. So beschreibt der Jesuit und Paläontologe Pierre Teilhard de Chardin die vielen Jahrillionen zählende Geschichte unserer Erde die sich in eine schwer zugängliche Vergangenheit verliert und sich auf eine Zukunft zu bewegt, die für uns im Dunkeln liegt. Der Mensch erfährt, dass auch er einem Entwicklungsprozess unterworfen ist. Der Mensch erfährt: er ist unterwegs.

Wie entstand unsere Erde? Teilhard de Chardin sagt dazu: Vor einigen tausend Millionen Jahren löste sich ein Fetzen von der Oberfläche der Sonne infolge eines unglaublichen Glücksfalls ohne die Bande, die ihn an das übrige knüpft ganz durchzureißen. Gerade in angemessener Entfernung vom Muttergestirn und dessen Strahlen zu empfangen ballte sich dieser Lappen zusammen, rollte sich um sich selbst, nahm Gestalt an. So war ein Planet geboren, unsere Erde.

Wie kam es, daß auf ihrer Oberfläche Leben entstand? Sicher ist, Leben war nicht immer da. Die Naturwissenschaft spricht von einem Urwelt des Lebens. Milliarden Keime und Milliarden ausgewachsene Individuen stoßen zusammen, verschlingen einander, sie wollen

wasdom komen. Het leven wil zich ontvouwen en vermenigvuldigen. Groot is het aantal wetenschappelijke onderzoekers, die op zoek gaan naar de oorsprong van het leven. Door passie ertoe gedreven om licht te werpen op het ontstaan van de mens, ondernamen ze steeds weer expedities naar de meest verschillende landen en zochten ze naar de sporen, die onze voorouders in graven en grotten hebben nagelaten. De grotten zijn voortreffelijke vindplaatsen van prehistorische documenten. Terwijl op de vlakte de overgebleven resten verdwijnen, verstrooid en omgevormd worden, stapelen deze zich in de grotten op en blijven behouden.

Zij zijn als schuivende delen, die verslag doen over een vergeten leven. Zij openen onze blik voor de mensen, die daar gedurende de ijstijden toevlucht hebben gevonden. Fossielen, tanden, skeletten of sporen van vuurplaatsen, zelfs brokstukken van werktuigen of bewerkte stenen zijn voor de wetenschapper van onschatbare waarde. Door moeizaam precisiewerk kan hij uit deze overblijfselen een beeld krijgen van de voorgeschiedenis van de mens. Van de wereld om hen heen en de levensomstandigheden, waaraan zij onderworpen waren. En van de mens zelf, hoe hij eruit zag en hoe hij leefde.

De mensheid heeft een lange weg doorlopen, die vaak in ondoordringbaar struikgewas verdwijnt en nauwelijks nog is te volgen.

emporkommen. Leben will sich entfalten und vermehren. Groß ist die Zahl jener Forscher, die dem Ursprung des Lebens nachgegangen sind. Von der Leidenschaft getrieben, die Entstehung des Menschen zu erhellen, brachen sie zu immer neuen Expeditionen in die verschiedensten Länder auf und forschten nach den Spuren, die unsere Vorfahren in Gräber und Höhlen hinterlassen haben. Die Höhlen sind vorzügliche Fundorte vorgeschichtlicher Dokumente. Während in der Ebene die Ueberreste verschwinden, verstreut und umgestaltet werden, häufen sie sich in den Höhlen an und bleiben erhalten.

Sie sind als Schieber, die von einem vergessenen Leben berichten. Sie geben uns Aufschluß über jene Menschen, die während der Eiszeiten dort Zuflucht gefunden haben. Fossilien, Zähne, Skelette oder Spuren von Feuerstellen, selbst Bruchstücke von Werkzeugen oder behauenen Steine sind für den Forscher von unschätzbarem Wert. In mühsamer Kleinarbeit kann er aus diesen Relikten ein Abbild von der Vorgeschichte der Menschheit gewinnen. Von ihrer Umwelt und von den Lebensbedingungen, denen sie unterworfen waren. Und vom Menschen selbst, wie er beschaffen war, und wie er lebte.

Die Menschheit hat einen langen Weg durchlaufen, der sich oft im Gestrüpp verliert und kaum noch zu erkennen ist.

Heel stilletjes is de mens ter wereld gekomen. Ja, zo stil, dat pas zijn onverwoestbare stenen gereedschappen als sporen van zijn veelvuldige aanwezigheid van hem getuigen. En wij beginnen hem pas waar te nemen, als hij al vanaf Kaap de Goede Hoop tot Peking de oude wereld bewoont. De wetenschapper, die zoals Teilhard zich niet alleen voor de botten en het vlees van de mens interesseert, zal ook vragen naar de rol van de mens in de hele kosmos. En bovendien naar de richting, naar het doel van alle ontwikkeling. De natuurwetenschappers zijn erover verdeeld, of ze daarop ooit een antwoord zullen kunnen geven.

Tot die wetenschappelijke onderzoekers, die met het houweel van de bioloog en de loep de voorgeschiedenis van de mensheid hebben getracht te doorgronden, behoorde de paleontoloog en jezuïet, pater Teilhard de Chardin. Hij neemt onder de natuurwetenschappers van onze tijd een bijzondere plaats in. Naast Darwin behoort hij tot de belangrijkste onderzoekers op het gebied van de evolutie.

Zoals Newman tot de belangrijke theologen. Met zijn denken heeft hij zowel de wetenschap als de theologie verrijkt. Omdat hij theoloog was, wordt hij tot de dag van vandaag door menige natuurwetenschapper gewantrouwd. En omdat hij natuurwetenschappelijk dacht, wekte hij lange tijd de argwaan op van menige theoloog.

Ganz still ist der Mensch in die Welt getreten. Ja, er ist so leise aufgetreten, daß erst seine unzerstörbaren Steinwerkzeuge, Spuren seiner vielfältigen Gegenwart, ihn bezeugen. Und wir fangen erst an, ihn wahrzunehmen, da er schon vom Kap der Guten Hoffnung bis Peking die alte Welt besiedelt. Der Wissenschaftler, der wie Teilhard, sich nicht nur für die Knochen und das Fleisch des Menschen interessiert, wird auch die Frage nach der Rolle des Menschen innerhalb des Kosmos stellen. Und nach der Richtung, nach dem Sinn aller Entwicklung. Die Naturwissenschaftler sind geteilter Meinung, ob sie darauf je eine Antwort geben können.

Zu jenen Forschern, die mit dem Biologenhammer und der Lupe die Vorgeschichte der Menschheit zu ergründen suchten, gehörte der französische Paläontologe und Jesuitenpater Teilhard de Chardin. Er nimmt unter den Naturwissenschaftlern unseres Jahrhunderts eine besondere Stellung ein. Neben Darwin gehört er zu den bedeutendsten Entwicklungsforschern.

Wie Newman zu den bedeutenden Theologen. Mit seinem Denken hat er sowohl die Wissenschaft wie die Theologie bereichert. Weil er Theologe war, mißtraut ihn bis heute mancher Naturwissenschaftler. Und weil er naturwissenschaftlich dachte, erregte er lange Zeit den Verdacht so mancher Theologen.

In 1881 op het landgoed Sarcennat bij Clermont Ferrand in Zuid-Frankrijk geboren, kijkt hij al als kind graag en vol overgave naar de natuur. Hij schrijft later: "Ik hield ervan om naar de gang van de wolken te kijken, en ik kende de sterren bij hun naam. De Auvergne is mijn eerste natuurhistorische museum en mijn reservaat." Op elfjarige leeftijd komt hij in een door jezuïeten geleid internaat. Op z'n achttiende besluit hij jezuïet te worden. Met zijn toetreden tot de orde begint voor hem een afwisselend en onstuimig leven. De verdrijving van de jezuïeten uit Frankrijk dwingt hem in 1901 weg te gaan. Hij vervolgt zijn studie in de filosofie en theologie in Engeland. De tijd, die hij overhoudt zet hij in om aan natuurhistorische excursies deel te nemen en zijn paleontologische kennis uit te breiden.

In 1905 stuurt zijn orde hem voor een tijdje als leraar natuur- en scheikunde naar Caïro. In 1911 wordt hij tot priester gewijd. In 1916 verschijnt zijn eerste boek, *Het verschijnsel mens*. In de eerste wereldoorlog moet hij zijn studie paleontologie, die hij kort daarvoor in Parijs was begonnen, onderbreken en treedt hij in militaire dienst als hospitaalsoldaat. Na het beëindigen van zijn paleontologische studie in Parijs gaat hij in 1923 naar China om daar behulpzaam te zijn bij biologische en prehistorische onderzoeken. Hij ontdekt de resten van de pekingmens en de rijkste, tot dan toe in China bekend geworden paleontologische vindplaats.

1881 auf dem Landschloß Sarcennat bei Clermont Ferrand in Südfrankreich geboren beobachtet er schon als Kind leidenschaftlich gern die Natur. Er schreibt später: "Ich liebte es, den Lauf der Wolken zu verfolgen, und ich kannte die Sterne bei ihren Namen. Die Auvergne ist mein erstes naturgeschichtliches Museum und mein Reservat". Mit elf Jahren kommt er in ein von Jesuiten geführtes Internat. Mit achtzehn entschließt er sich, Jesuit zu werden. Der Ordenseintritt wird für ihn der Anfang eines ereignisreichen und ruhelosen Lebens. Die Vertreibung der Jesuiten aus Frankreich zwingt ihn im Jahre 1901 zum Aufbruch. Er nimmt seine philosophischen und theologischen Studien in England auf. Was ihm an Zeit bleibt, setzt er ein, um an naturgeschichtlichen Exkursionen teilzunehmen und seine paläontologischen Kenntnisse zu erweitern. 1905 schickt ihn sein Orden vorübergehend als Lehrer für Physik und Chemie nach Kairo. 1911 wird er zum Priester geweiht. 1916 erscheint sein erstes Buch, das Leben im Kosmos. Im ersten Weltkrieg muß er seine paläontologischen Studien, die er kurz zuvor in Paris begonnen hat, unterbrechen und als Sanitäter dienen. Nach Abschluß seines paläontologischen Studiums in Paris fährt er 1923 zur Mitarbeit an biologischen und prähistorischen Forschungen nach China. Er entdeckt die Reste des Pekingmenschen und die reichste, bis dahin in China bekannt gewordene paläontologische Fundstelle.

Hij schrijft: "Van lieverlee ben ik, zonder grote verdienste mijnerzijds, een van de over de geologische problemen van China het best geïnformeerde geologen geworden."

Als expert van wereldreputatie neemt hij in de rol van adviseur aan talrijke expedities deel. Hoezeer men hem als wetenschapper erkent en waardeert, bewijzen vele internationale onderscheidingen en prijzen. In Parijs benoemt men Teilhard de Chardin tot lid van de Academie van Wetenschappen.

Na een verblijf van twee jaar in China raakt hij in 1925 voor het eerst in conflict met zijn kerk. In zijn collèges verkondigt hij opvattingen, die niet met de traditionele theologie overeenkomen. Een toehoorder geeft hem aan bij de Congregatie voor de Geloofsleer in Rome.

Teilhard had in 1925 in Parijs een manuskript afgegeven, waarin hij de afstamming van de mens behandelde. De provinciaal van zijn orde had uit Rome de opdracht ontvangen hem de toestemming van de kerk voor het drukken ervan te weigeren.

Prov.: "Neemt u plaats!"

TdC.: "Dank u zeer."

Prov.: "Het gaat over uw boek."

TdC.: "Ja, over het ontstaan van de mens."

Prov.: "Ik zou liever gezien hebben, dat ik een beter bericht voor u had."

TdC.: "Ik was erop voorbereid. Na alles, wat ik tot dusverre gehoord heb."

Er schreibt: "Nach und nach bin ich so, ohne großes Verdienst meinerseits, einer der über die geologischen Probleme Chinas am besten unterrichteten Geologen geworden".

Als Experte von Weltruf nimmt er als Berater an zahlreichen Expeditionen teil. Wie man ihn als Wissenschaftler anerkennt und schätzt, beweisen viele internationale Auszeichnungen und Preise. In Paris ernennt man Teilhard de Chardin zum Mitglied der Akademie der Wissenschaften.

Nach zwei Jahren China-Aufenthalt gerät er 1925 zum erstenmal mit seiner Kirche in Konflikt. In seinen Vorlesungen äußert er Auffassungen, die mit der traditionellen Theologie nicht übereinstimmen. Ein Hörer denunziert ihn bei der römischen Glaubenskongregation.

Teilhard hatte 1925 in Paris ein Manuskript eingereicht, in dem er die Abstammung des Menschen behandelte. Sein Provinzial hatte aus Rom die Weisung erhalten, ihm die kirchliche Druckerlaubnis zu verweigern.

Prov. : "Nehmen Sie Platz."

TdC.: " Danke schön."

Prov.: "Es geht um Ihr Buch."

TdC.: "Ja, über die Entstehung des Menschen".

Prov.: "Es wäre mir lieber, ich hätte eine bessere Nachricht für Sie."

TdC.: "Ich war darauf gefaßt. Nach allem, was ich bisher gehört habe."

Prov.: "Ik heb al het nodige geprobeerd en ik had gehoopt, dat de toestemming voor het drukken wellicht toch nog gegeven zou worden."

TdC.: "Welke bezwaren heeft men tegen mij?"

Prov.: "Rome heeft mij geantwoord, dat uw opvattingen niet met de traditionele leer van de kerk overeenkomen en al helemaal niet met datgene, wat men thans in de eeuwige stad leert."

TdC.: "Rome en ik zien de wereld kennelijk niet met dezelfde ogen."

Prov.: "Dat is nu juist datgene, waarmee u rekening had moeten houden."

TdC.: "Houdt Rome rekening met nieuwe inzichten in de natuurwetenschap? Mij gaat het er vooral om het geloof in harmonie te brengen met de onderzoeksresultaten van de huidige tijd."

Prov.: "Ja, dat mag u proberen. Maar toch niet op die wijze, dat men u er in het Vaticaan van verdenkt, dat u met uw boek het geloof wilt ondermijnen."

TdC.: "Alleen, omdat ik schrijf, wat wetenschappelijk onomstreden is? Waarom vinden sommige theologen dat nog steeds onacceptabel? Wellicht, omdat het niet in hun dagelijkse denkpatroon past."

Prov.: "In ieder geval heeft u bangelijke naturen, die men nu

Prov.: "Ich habe alles Nötige versucht und ich hatte gehofft, daß die Druckerlaubnis vielleicht doch noch gegeben würde."

TdC.: "Was hat man gegen mich einzuwenden?"

Prov.: "Rom hat mir geantwortet, Ihre Auffassungen stimmten nicht mit der traditionellen Lehre der Kirche überein und schon gar nicht mit dem was zurzeit in der ewigen Stadt vertreten wird."

TdC.: "Rom und ich sehen die Welt offenbar nicht mit denselben Augen."

Prov. : "Ja, eben darauf hätten Sie Rücksicht nehmen sollen."

TdC.: "Nimmt Rom Rücksicht auf neue Erkenntnisse der Naturwissenschaft? Mir kommt es vor allem darauf an, den Glauben mit den Forschungsergebnissen der heutigen Zeit in Einklang zu bringen."

Prov.: "Ja, das dürfen Sie versuchen. Aber doch nicht so, daß man Sie im Vatikan verdächtigt, sie wollten mit Ihrem Buch den Glauben untergraben."

TdC.: "Nur, weil ich schreibe, was wissenschaftlich unbestreitbar ist? Warum halten manche Theologen das immer noch für unannehmbar? Vielleicht, weil es nicht in ihre gewohnten Vorstellungen paßt."

Prov.: "Jedenfalls haben Sie ängstliche Naturen, die man nun einmal

eenmaal wat behoedzamer moet voorbereiden, verontrust."

TdC.: "Vooral mensen, die nog steeds denken, dat men natuurwetenschappelijke problemen met de Bijbel kan oplossen. Die hebben dan het voordeel, dat ze invloed hebben in het Vaticaan."

Prov.: "Welnu, U wordt in deze brief gemaand om u voortaan slechts tot artikelen in natuurwetenschappelijke vaktijdschriften te beperken en geen theologische conclusies uit uw natuurwetenschappelijke inzichten te trekken, die in tegenspraak zijn met de huidige opvattingen."

TdC.: Maar ik ben toch ook theoloog. Moet ik alleen maar verzamelaar zijn? Alleen maar graven en mijn vondsten registreren? Mag ik niet over de resultaten van mijn onderzoek nadenken?"

Prov.: "Het denken kan niemand u natuurlijk verbieden. U moet echter weten waar de grens ligt."

TdC.: "Dus toch met denken ophouden."

Prov.: "Men heeft de indruk, dat u al te haastige en ongefundeerde conclusies trekt."

TdC.: "Ik heb al zoveel manuscripten overhandigd, waarvoor mij de toestemming van de kerk om ze te drukken is geweigerd; dat heeft voor mij de inhoud ervan steeds alleen maar interessanter gemaakt en

etwas behutsamer voorbereiden muß, in Unruhe versetzt. "

TdC.: "Vor allem Leute, die noch immer glauben, man könne naturwissenschaftliche Probleme mit der Bibel lösen. Die haben allerdings den Vorteil, daß sie im Vatikan Einfluß haben."

Prov. : "Sie werden in diesem Schreiben ja aufgefordert, sich künftig nur noch auf Artikel in naturwissenschaftliche Fachzeitschriften zu beschränken und aus ihren naturwissenschaftlichen Erkenntnissen keine theologischen Schlußfolgerungen abzuleiten, die den bisherigen Auffassungen widersprechen."

TdC.: "Aber ich bin doch auch Theologe. Soll ich nur Sammler sein? Nur graben und meine Funde registrieren? Darf ich nicht über meine Forschungsergebnisse nachdenken?"

Prov.: "Das Denken kann Ihnen natürlich niemand verbieten. Sie sollten doch wissen wo die Grenze liegt."

TdC.: "Also doch aufhören, zu denken."

Prov. : " Man hat den Eindruck, daß Sie voreilige und unbegründete Schlußfolgerungen ziehen."

TdC.: "Ich habe schon soviele Manuskripte eingereicht, für die mir die kirchliche Druckerlaubnis immer wieder verweigert worden ist, das hat mir den Inhalt immer nur interessanter gemacht und nicht

niet belet, dat met erover spreekt. Daarom laat het me eigenlijk koud of mijn boek nu gedrukt wordt of niet. "

Prov.: "Uw toehoorders hebben dan ook vlijtig meegeschreven en uw manuscripten doorgegeven."

TdC.: "Zo dragen deze verboden er toe bij, dat mijn ideeën mensen nieuwsgierig maken en de vraag naar mijn geschriften des te groter wordt."

Prov.: "Ja, alles goed en wel, maar als u tegen de verspreiding van uw ideeën niets doet, hoeft u niet gek op te kijken als het conflict zich verscherpt."

TdC.: "Kan men echt serieus van mij verlangen, dat ik mijn ideeën in de kiem smoor? Hoe moeten mijn ideeën 't levenslicht aanschouwen?"

Prov.: "Kon u nu tenminste maar besluiten om iets voorzigtiger te zijn met wat u stelt en om alles wat aanstoot geeft te vermijden."

TdC.: "Ik kan onmogelijk aanstoot geven zonder aanstootgevend te zijn."

Prov.: "Als woordspel mag het erg duidelijk zijn, maar juist dat kan voor u gevaarlijk worden. De theologen, die uw manuscripten moeten beoordelen, brengen ertegen in, dat uw formuleringen vol voetangels en klemmen zitten."

TdC.: Wat is er zo erg aan deze scherpe formuleringen? Ik zal ook een antwoord moeten geven op deze

verhindert, daß man darüber spricht. Deshalb ist es mir eigentlich gleichgültig ob mein Buch jetzt gedruckt wird oder nicht."

Prov.: "Ihre Hörer haben ja auch fleißig mitgeschrieben und Ihre Manuskripte weitergegeben."

TdC.: "So tragen diese Verbote dazu bei, daß meine Gedanken Neugier erregen und die Nachfrage nach meinen Schriften um so größer wird."

Prov.: "Ja, gut, aber wenn Sie gegen diese Verbreitung Ihrer Ideen nichts tun, brauchen Sie sich gar nicht zu wundern, wenn der Konflikt sich verschärft."

TdC.: "Kann man im Ernst von mir verlangen, daß ich meine Gedanken im Keim ersticke? Wie sollen meine Gedanken das Licht der Welt erblicken? "

Prov.: "Wenn Sie sich wenigstens entschließen könnten, mit Ihren Thesen etwas vorsichtiger zu sein und alles Anstößige zu vermeiden."

TdC.: "Ich kann unmöglich Anstöße geben ohne anstößig zu sein."

Prov.: "Als Wortspiel mag es sehr einleuchtend sein, aber gerade das kann Ihnen gefährlich werden. Die Theologen die Ihre Manuskripte zu begutachten hatten, wenden ein, Ihre Formulierungen enthielten Fußangeln und Tretminen."

TdC.: "Was ist so schlimm an diesen brisanten Formulierungen? Ich werde mich auch mit dieser

kritiek, als ze niet probeert mij volgens de gebruikelijke denkschema's te beoordelen."

Prov.: "Maar dat is het niet alleen. Zolang u niet openlijk zegt tegen iedere vraagsteller wat u denkt, moet u er rekening mee houden, dat men u verkeerd interpreteert."

TdC.: "Moet ik daarom zwijgen?"

Prov.: "Nee, maar u zou voorzichtigere antwoorden kunnen geven."

TdC.: "Ik probeer slechts datgene uit te drukken, wat vele mensen tegenwoordig na aan het hart ligt. Wat ze voelen, denken, ondergaan. Het gaat mij om de waarheid. Ik zou graag een toegang tot de waarheid willen bieden. Is dat het verwijt aan mij?"

Prov.: "Men maakt u het verwijt, dat u als een pantheïst de natuur vergoddelijkt en als een materialist het verschil tussen geest en materie laat vervagen en doet, alsof de geest zich uit de materie kan ontwikkelen. Men stoort zich eraan, dat u met uw bewering dat in de wereld alles van tevoren is vastgelegd, de menselijke vrijheid ontkent. Men neemt er ook aanstoot aan, dat u voor het individu en zijn betekenis nauwelijks oog heeft, die zich moet voegen naar de gemeenschap, en dat uw formuleringen bijna niet meer te onderscheiden zijn van die van het marxisme."

Kritik auseinanderzusetzen haben, wenn sie nicht versucht mich nach den üblichen Denkschemata zu beurteilen."

Prov.: "Aber das allein ist es nicht. Solange Sie nicht jedem Fragesteller offen sagen, was Sie denken, müssen Sie damit rechnen, daß man Sie mißdeutet."

TdC.: "Soll ich deshalb schweigen?"

Prov.: "Nein, aber Sie sollten vorsichtigere Antworten geben."

TdC.: "Ich versuche nur das auszudrücken, was vielen heute am Herzen liegt. Was sie empfinden, denken, leiden. Mir geht es um die Wahrheit. Ich möchte einen Zugang zur Wahrheit schaffen. Wirft man mir das vor?"

Prov.: "Man wirft Ihnen vor, daß Sie wie ein Pantheist die Natur vergöttlichen und wie ein Materialist den Unterschied zwischen Geist und Materie verwischen und so tun, als könne sich der Geist aus der Materie heraus entwickeln. Man nimmt daran Anstoß, daß Sie mit Ihrer Behauptung, in der Entwicklung der Welt sei alles vorherbestimmt, die Bedeutung der menschlichen Freiheit leugnen. Man nimmt auch daran Anstoß, daß Sie den Einzelmenschen und seine Bedeutung kaum noch sehen, der sich der Gemeinschaft unterzuordnen hat, und daß sich ihre Formulierungen also kaum noch von denen des Marxismus unterscheiden."

Men maakt bezwaar, dat u een vaag en eigengereid beeld heeft van Christus, dat van dat van de evangelies afwijkt. Zo noemt u Christus het eindpunt van de geschiedenis, waarop alle beweging gericht is."

TdC.: "Dat Christus het begin en het doel is van alle ontwikkeling, voltooiër van de schepping, heeft de apostel Paulus al zo geformuleerd. Ik geef toe, dat is zeer lang geleden."

Prov.: "Men vraagt, en dat is het zwaarste verwijt, of dat wat u gelooft eigenlijk nog wel met de geloofsbelijdenis van de kerk overeenkomt. U bagatelliseert het kwaad, alsof het van nature noodzakelijk bij de ontwikkeling hoort. Voor u zijn schuld en zonde, net zoals oorlogen, rampen en hongersnoden eenvoudigweg slechts gevallen van pech op de weg van de vooruitgang."

TdC.: Was het maar zo eenvoudig, dat op iedere nieuwe vraag de oude antwoorden passen. Dit verwijt kan toch alleen maar ontstaan als men mijn ideeën uit hun verband trekt en zich niet intensief in ze verdiept."

Teilhard was ervan overtuigd, dat de inzichten van de natuurwetenschap het geloof in de schepping niet aantasten, dat ze alleen de voorstelling corrigeren, hoe de wereld tot stand kwam. Evolutie was voor hem een andere naam voor van schepping, uitdrukking van de voortdurende schepping Gods: "De wereld is in

Man wendet ein, Sie hätten ein verschwommenes und eigenwilliges Bild von Christus, das von dem der Evangelien abweicht. Sie nennen da zum Beispiel Christus den Endpunkt der Geschichte, auf den hin sich alles bewegt. "

TdC.: "Daß Christus Anfang und Ziel aller Entwicklung, Vollender der Schöpfung ist, das hat schon der Apostel Paulus so formuliert. Es ist allerdings sehr lange her."

Prov.: "Man fragt, und das ist der schwerste Vorwurf, ob das, was Sie glauben, überhaupt noch mit dem Glaubensbekenntnis der Kirche übereinstimmt. Sie verharmlosen das Böse, als gehöre es naturnotwendig zur Entwicklung. Für Sie sind Schuld und Sünde, genauso wie Kriege, Katastrophen und Hungersnöte, einfach nur Pannen auf dem Wege des Fortschritts."

TdC.: "Wenn es bloß so einfach wäre, daß auf jede neue Frage die alten Antworten passen. Dieser Vorwurf kann doch nur entstehen wenn man meine Gedanken aus dem Zusammenhang reißt und sich nicht intensiv mit ihnen befaßt."

Teilhard war davon überzeugt, daß die Erkenntnisse der Naturwissenschaft den Schöpfungsglauben nicht berühren, daß sie nur die Vorstellung korrigieren wie die Welt geworden ist. Evolution war für ihn nur ein anderer Name für Schöpfung, Ausdruck der immerwährenden Schöp-

wording en zeker geen chaos. Ze heeft minder weg van een ordening dan van een proces.

Voor Teilhard was ontwikkeling een mengsel van toeval en planning, iets tastends, een opstijgende spiraalvormige beweging. Hij was ervan overtuigd, dat alle ontwikkeling gericht is, een doel heeft en op weg is naar God, naar Christus. Teilhard zag God als de Ontplooier, die bij het begin de eerste stoot heeft gegeven, die de wording van de wereld op gang bracht. "God maakt niet, hij laat de dingen zichzelf maken. Ze moeten zelfhandelend hun invloed uitbreiden. De hand van God is noch hier noch daar, ze werkt in op het geheel zonder zich ook maar ergens openlijk te laten zien."

Teilhard de Chardin heeft het ontstaan van het leven op aarde als volgt beschreven: "Later, na voldoende tijd en duur, begonnen op een bepaald moment, de wateren hier en daar te wemelen van nietige wezentjes. En vanuit deze eerste overvloed kwam de verbazingwekkende massa van georganiseerde materie, de biosfeer, voort. In de oceanen was vermoedelijk de oermassa van het leven geconcentreerd, daaruit ontstaan dan de grote stammen van plantaardig en dierlijk leven."

Vroeger dacht men, dat de kosmos een geordend en onveranderlijk vastgevoegd geheel was. Men wist nog niet, dat de verschillende dieren- en plantensoorten niet vanaf het begin

fung Gottes: "Die Welt ist im Werden und weit davon entfernt ein Chaos zu sein. Sie gleicht weniger einer Ordnung als einem Prozeß.

Für Teilhard war Entwicklung eine Mischung von Zufall und Planung, etwas Tastendes, eine aufsteigende spiralenförmigen Bewegung. Er war davon überzeugt, daß alle Entwicklung eine Richtung, eine Bestimmung hat, und sich auf Gott, auf Christus hin bewegt. Teilhard sah Gott als den Entfalter, der am Anfang den ersten Impuls gegeben hat, der das Werden der Welt in Gang setzte. "Gott macht nicht, er läßt die Dinge sich machen. Sie sollen selbsttätig weiterwirken. Die Hand Gottes ist weder hier noch dort, sie wirkt auf die Gesamtheit ohne sich irgendwie offen zu zeigen."

Teilhard de Chardin hat die Entstehung des Lebens auf der Erde so dargestellt: "Später, nach genügend langer Zeit, in einem bestimmten Augenblick, begannen die Wasser stellenweise von winzigen Wesen zu wimmeln. Und aus diesem ersten Ueberfluß ging die erstaunliche Masse organisierter Materie, die Biosphäre, hervor. In den Ozeanen war vermutlich die Urmassa des Lebens konzentriert, aus ihr kommen die großen Stämme des pflanzlichen und tierischen Lebens."

Früher glaubte man, der Kosmos wäre festgefügt und unveränderlich. Man wußte noch nicht, daß die verschiedenen Tier- und Pflanzenarten nicht von Anfang an so waren,

zo waren als nu, maar dat ze zich ontwikkeld hebben, De natuurwetenschap is nog steeds druk doende om de lange weg te onderzoeken, die alle levende wezens tot aan hun uiteindelijke vorm achter zich hebben.

Uit paleontologische en vergelijkend anatomische waarnemingen bleek, dat alle levende wezens in de loop van miljoenen jaren uit andere eenvoudiger wezens zijn voortgekomen. De theologen hielden lang vast aan de mening, dat tussen de ontwikkelingstheorie en het christelijk geloof een onoverbrugbare tegenstelling bestond. Ze probeerden steeds weer het bewijs te leveren, dat er geen sprake kan zijn geweest van een evolutie. Het was daarom verrassend, dat Teilhard de leer van de evolutie aanhing en daarmee een vraagteken zette achter de gangbare voorstellingen van het paradijs en van de erfzonde.

TdC.: "Der tekst van de Bijbel laat ons een schepper zien, die het lichaam van de mens uit aarde kneedt. Bij de nauwkeurige observatie van de wereld komen we vandaag echter steeds meer tot het inzicht, dat de mens is voortgekomen uit een langdurig ontwikkelingsproces van de gehele aarde. Niet alleen naar zijn geografische verspreiding, maar ook naar zijn anatomische kenmerken gemeten, betekent de mens iets buitengewoons en onverwachts. Men denkt dan bijvoorbeeld alleen al aan de

wie sie heute sind, sondern sich entwickelt haben. Die Naturwissenschaft ist noch immer dabei, den langen Weg zu erforschen, den alle Lebewesen bis zu ihrer Ausformung hinter sich haben.

Durch paläontologische und vergleichend anatomische Befunde stellte sich heraus, daß alle Lebewesen im Laufe von Jahrmillionen aus anderen einfacheren Wesen hervorgegangen sind. Die Theologen hielten lange daran fest, daß zwischen der Entwicklungstheorie und dem christlichen Glauben ein unüberwindbarer Widerspruch bestehe. Sie bemühten sich immer wieder um den Nachweis, daß es eine Evolution nicht gegeben haben kann. Es war deshalb überraschend, daß sich Teilhard zur Evolution bekannte und damit die gängigen Vorstellungen vom Paradies und von der Erbsünde in Frage stellte.

TdC.: "Der Wortlaut der Bibel zeigt uns den Schöpfer, der den Leib des Menschen aus Erde knetet. Die genaue Beobachtung der Welt führt uns jedoch heute immer mehr zu der Erkenntnis, daß der Mensch aus einem lang andauernden Entwicklungsprozeß der ganzen Erde hervorgegangen ist. Nicht nur in seiner geographischen Verbreitung, sondern auch in seinen anatomischen Merkmalen bedeutet der Mensch etwas Außergewöhnliches und Unerwartetes. Man denkt da zum Beispiel einmal an die Ausmaße des Gehirns

afmetingen van zijn hersenen en de verkleining van de gezichtspartij.

Echter, in principe is de mens op dezelfde manier ten tonele verschenen als elk ander levend wezen."

L(eerling[e]): "Dan is de opvatting van de theologen achterhaald, dat alle mensen van één paar afstammen."

TdC.: "Omdat men van de mens op verscheidene plekken op aarde sporen aantreft, en wèl uit één en dezelfde tijd. De wetenschappen vonden heel wat tussenschakels, die duidelijk maken, dat de mensheid er niet plotseling was. Sprongsgewijze, plotselinge veranderingen, dus veranderingen zonder langdurig proces zijn onwaarschijnlijk."

L.: "Dan was er dus ook niet één Adam en één Eva? En had de mensheid vele vaders, vele moeders."

TdC.: "Juister zou het zijn als we niet van een paar zouden spreken, maar van een gemeenschappelijke stamboom van de mensheid. De natuuronderzoekers zijn het erover eens, dat de mensheid zich over een tijdsbestek van miljoenen jaren uit het dierenrijk heeft ontwikkeld."

L.: "U weerspreekt met deze beschrijving het scheppingsverhaal van de Bijbel. Dit zegt immers, dat God de wereld in zeven dagen heeft geschapen. En... dat ze goed was."

und die Verkleinerung der Gesichtspartie.

Aber grundsätzlich ist der Mensch auf dieselbe Weise aufgetreten, wie jedes andere Lebewesen auch."

S(chüler): "Dann ist die Auffassung der Theologen überholt, daß alle Menschen von einem Paar abstammen."

TdC.: "Weil man vom Menschen an mehreren Stellen der Erde und zwar aus dem gleichen Zeitraum Spuren findet. Die Wissenschaften fanden viele Zwischenglieder, die deutlich machen, daß die Menschheit nicht plötzlich da war. Sprunghafte, plötzliche Veränderungen, also Veränderungen ohne langwierigen Prozeß sind unwahrscheinlich."

S.: "Dann gab es also nicht nur einen Adam, eine Eva? Hatte die Menschheit viele Väter, viele Mütter?"

TdC.: "Zutreffender wäre, würden wir nicht von einem Paar, sondern von einem gemeinsamen Stammbaum der Menschheit sprechen. Die Naturforscher sind sich darüber einig, daß sich die Menschheit über Jahrtausende hinweg aus der Tierwelt entwickelt hat."

S.: "Sie widersprechen mit Ihrer Darstellung den Schöpfungsbericht der Bibel. Er sagt doch, daß Gott die Welt in sieben Tagen geschaffen hat. Und daß sie gut war."

TdC.: "Dat staat er niet: men heeft er teveel uit gelezen. Van schepping had men tot dusverre het beeld, dat ze volmaakt afgerond uit de handen van God was voortgekomen en naderhand in wanorde was geraakt. En men vond het nodig een schuldige te zoeken, die dit oerongeluk heeft veroorzaakt. Ik zie de wereld als in wording."

L.: "Wat wil dat dan zeggen 'erfschuld', 'zondenval'? Heeft deze niet plaatsgevonden? De kerk heeft immers het dogma opgesteld van de erfzonde, die pas met het eerste mensenpaar in de wereld is gekomen en daar tevoren niet was."

TdC.: "Het woord erfzonde wekt de indruk alsof de zonde erflijk is en bij de voortplanting wordt doorgegeven. Het is een staaltje van achterhaalde dogmatiek, vermolmde theologie."

L.: "Wat wordt er dan feitelijk bedoeld met erfzonde?"

TdC.: "Deze moet niet worden begrepen als biologisch erfgoed, dat van de ene generatie op de andere wordt overgedragen. Ik zie de erfzonde als spanning tussen datgene, wat de mens zou kunnen zijn en datgene, wat hij werkelijk is."

L.: "Erfschuld is voor u de tweespalt, die iedereen in zich heeft, het falen, dat zich in het leven van elke mens telkens herhaalt."

TdC.: "De figuur van Adam, zoals deze in het bijbelverhaal naar voren

TdC: " Er sagt es nicht: man hat zuviel herausgelesen. Unter Schöpfung hat man sich bisher vorgestellt, sie wäre vollkommen aus den Händen Gottes hervorgegangen und erst nachträglich in Unordnung geraten. Und man hing daran, einen Schuldigen zu suchen, der diesen Urnunfall verursacht hat. Ich sehe die Welt als etwas Werdendes."

S.: "Was heißt dann Urschuld, Sündenfall? Hat er nicht stattgefunden? Die Kirche hat doch das Dogma von der Erbsünde aufgestellt, die erst durch das erste Menschenpaar in die Welt gekommen ist und vorher nicht da war."

TdC: "Das Wort Erbsünde ruft den Eindruck hervor, als wäre die Sünde erblich und pflanze sich durch Zeugung fort. Es ist abgestandene Dogmatik, verkrustete Theologie."

S.: "Was ist dann überhaupt mit Erbsünde gemeint?"

TdC: "Sie ist nicht zu verstehen als biologisches Erbgut, das von einer Generation auf die andere übertragen wird. Ich verstehe die Erbsünde als Spannung zwischen dem, was der Mensch sein könnte und dem, was er wirklich ist."

S.: "Erfschuld ist bei Ihnen die Zwiespalt, die jeder in sich trägt, Versagen, das sich im Leben eines jeden Menschen wiederholt."

TdC: "Die Gestalt des Adam, wie sie in der biblischen Geschichte

komt, moet de voortdurende opstand symboliseren, die zich in ieder mensenleven herhaalt. Ieder van ons is Adam. De zonderval is geen gebeurtenis, die aan het begin van de geschiedenis staat. Dat de mensen, niet alleen onze voorouders, zich boven anderen verheffen is de oorzaak van alle kwaad. De mens aanschouwt het levenslicht midden in een zondige mensheid en hij draagt ertoe bij, dat de schuld van de mensheid steeds verder toeneemt."

L.: "Dan was er volgens u geen paradijs?"

TdC.: "Je moet niet denken, zoals tot dusverre vele gelovigen, dat het paradijs een reservaat van enige hektaren land was, een natuurpark, een tuin, waarin andere wetten gelden dan de ons bekende, alsof de mensen zich daar aan het zalige nietsdoen hadden kunnen overgeven en niet hadden hoeven lijden en sterven. Een aards paradijs ligt niet achter ons, in het verleden, het is een uiting van het verlangen van de mensheid naar verlossing, naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, die God zal scheppen.

Het paradijs ligt voor ons.

Nog in onze eeuw vatten de gelovigen het paradijsverhaal op als een ooggetuigenverslag. Het duurde lang voordat men begreep, dat de Bijbel geen handboek is, dat antwoord geeft op natuurwetenschappelijke vragen.

erscheint, soll die ständige Revolte symbolisieren, die sich in jedem Menschenleben wiederholt. Jeder von uns ist Adam. Sündenfall ist kein Ereignis, das am Anfang der Geschichte steht. Die Ueberheblichkeit des Menschen, nicht nur die unserer Vorfahren, ist Ursache des Bösen. Der Mensch erblickt das Licht der Welt inmitten einer sündhaften Menschheit und er trägt dazu bei, daß die Schuld der Menschheit weiter wächst."

L.: "Dann gab es Ihrer Meinung nach kein Paradies?"

TdC: "Man sollte sich vor der Vorstellung hüten, wie die bisher viele Gläubige hatten, als wäre das Paradies ein Reservat von einigen Hektar Land, ein Naturpark, gewesen, ein Garten, in dem es andere als die uns bekannten Gesetze gab, als hätten sich die Menschen dort dem süßen Nichtstun hingeben können, nicht leiden und nicht sterben müssen. Ein irdisches Paradies liegt nicht hinter uns, in der Vergangenheit, es ist Ausdruck der Menschheits Sehnsucht nach Erlösung, nach einem neuen Himmel und nach einer neuen Erde, die Gott schaffen wird.

Das Paradies liegt vor uns.

Noch in unserem Jahrhundert verstanden die Gläubigen die Paradieserzählung wie einen Augenzeugenbericht. Es dauerte lange bis man verstand, daß die Bibel kein Handbuch ist, das auf naturwissenschaftliche Fragen Antwort gibt.

De bijbelse verteller wilde met het scheppingsverhaal laten zien, dat alles wat is, zijn bestaan aan God te danken heeft. Hij gebruikt daarbij het wereldbeeld van zijn tijd om deze waarheid uit te drukken.

Nog in de 20ste eeuw dachten veel mensen, dat iedere diersoort apart door God was geschapen en vanaf die tijd ook niet veranderd was. De schepping heeft echter niet, zoals men aanvankelijk meende, in het begin plaatsgevonden, als het ware voor eens en altijd, ze houdt nooit op. De vele soorten zijn niet in een enkele scheppingsdaad ontstaan, ze hebben zich totaal veranderd en aangepast.

In de Bijbel gebruikte men voor de werkzaamheid van God het anschouwelijke beeld van de kunstenaar, die iets nieuws scheidt. Dit beeld moest vooral duidelijk maken, dat God de wereld uit het niets kan scheppen.

Veel natuurwetenschappers zien de eerste mensen als primitieve wezens, die pas van lieverlee rechtop zijn gaan lopen. Ze stelden vast, dat er geleidelijke overgangen zijn tussen het dier en de mens en dat de mens van dierlijke voorouders afstamt. We weten thans veel over het leven van onze voorouders, maar toch zijn nog vele vragen niet opgelost. Waar stond de wieg van de mensheid? Zijn de eerste mensen tegelijk op verschillende plaatsen op het wereldtoneel verschenen? Stammen ze van één ouderpaar af of hebben ze vele stamouders?

Der biblische Erzähler wollte im Schöpfungsbericht zeigen, daß alles, was ist, sein Dasein Gott verdankt. Er benützt damit das Weltbild seiner Zeit, um diese Wahrheit auszudrücken.

Noch im 20. Jahrhundert glaubten viele Menschen, daß jede Tierart von Gott eigens geschaffen worden sei, und sich seitdem auch nicht verändert habe. Die Schöpfung hat jedoch nicht, wie man einst glaubte, am Anfang stattgefunden, gleichsam ein für allemal, sie hört nie auf. Die vielen Arten sind nicht in einem einzigen Schöpfungsakt entstanden, sie haben sich gewandelt und angepaßt.

In der Bibel gebrauchte man für das Wirken Gottes in der Welt das anschauliche Bild vom Künstler, der etwas Neues schafft. Dieses Bild sollte vor allem deutlich machen, daß Gott die Welt aus dem Nichts schaffen kann.

Viele Naturwissenschaftler sehen in den ersten Menschen primitive Wesen, die ihren aufrechten Gang erst allmählich erworben haben. Sie stellen fest, daß es vom Tier zum Menschen gleitende Uebergänge gibt, und daß der Mensch von tierischen Vorfahren abstammt. Wir wissen heute viel vom Leben unserer Vorfahren, doch sind viele Fragen ungelöst. Wo stand die Wiege der Menschheit? Sind die ersten Menschen zugleich an verschiedenen Orten aufgetreten? Stammen sie von einem Elternpaar ab oder haben sie viele Stammeltern?

Alle beschrijvingen zijn reconstructions, beelden die op grond van slechts onvolledig opgravingsmateriaal zijn gevormd en met fantasievoorstellingen zijn opgesmukt, beelden, die alleen maar ongeveer beschrijven hoe het verre verleden van de mensheid er zou kunnen hebben uitgezien. Teilhard schrijft: "De oermens vertoont nog dierlijke trekken. Het gaat erbij om een embryo, om een van de eerste ontwerpen van de mensheid."

Terwijl Teilhard dit inzicht in gedachten verder ontwikkelde, kwam hij tot de overtuiging, dat het kwaad in de wereld er al vanaf het begin is geweest en er niet pas door Adam was gekomen. De verdrijving uit het paradijs was voor hem het symbool voor de mensheid op weg naar God.

Deze van de traditionele theologie afwijkende opvattingen verscherpten het conflict. Rome verlangde via het generalaat van zijn orde, dat de provinciaal Teilhards invloed zou inperken.

Prov.: "De leiding van de orde wordt nerveus zodra u ter sprake komt. Het komt mij voor, dat u er niet veel aan doet om de spanning te breken."

TdC.: "Wat zou ik moeten doen? Niet meer schrijven? Ophouden met mijn onderzoek? Met mijn onderwijs? Mijn gedachten niet meer uiten?"

Alle Schilderingen sind Rekonstruktionen, Bilder die aufgrund eines nur unvollständigen Ausgrabungsmaterials entstanden und mit Phantasievorstellungen angereichert worden sind, Bilder, die nur ungefähr beschreiben, wie die ferne Vergangenheit der Menschheit ausgesehen haben könnte. Teilhard schreibt: "Der Urmensch weist noch tierische Züge auf. Es handelt sich da um ein Embryo, um einen der ersten Entwürfe der Menschheit."

Indem Teilhard diese Erkenntnis weiterdachte, kam er zu der Ueberzeugung, das Uebel in der Welt sei vom Anfang an da gewesen und nicht erst durch Adam gekommen. Die Vertreibung aus dem Paradies war für ihn das Symbol für die Menschheit auf ihrem Weg zu Gott.

Diese von der traditionellen Theologie abweichenden Auffassungen verschärften den Konflikt. Rom verlangte über das Generalat des Ordens vom Provinzial, Teilhards Einfluß einzuschränken.

Prov.: "Die Ordensleitung wird nervös sobald von Ihnen die Rede ist. Mir scheint, Sie tun nicht viel um eine Entspannung herbeizuführen."

TdC: "Was sollte ich tun? Nicht mehr schreiben? Nicht mehr forschen? Nicht mehr lehren? Schweigend denken?"

Prov.: "U zou uw gedachten anders kunnen formuleren."

TdC.: "Het is niet alleen maar een kwestie van formuleren. Ik zou anders moeten denken."

Prov.: "Rome heeft mij nu laten weten, dat u die leerstoel, die u hier in Parijs wordt aangeboden, niet moet aanvaarden. Dat u uw invloed dient te beperken en steeds slechts voor korte tijd in Parijs mag zijn."

TdC.: "Weten deze mensen eigenlijk wel wat er zich buiten hun muren werkelijk afspeelt? Geloven ze nu heus, dat ze op die manier kwesties kunnen oplossen, die je niet kunt doodzwijgen? Laten ze me alstublieft de mogelijkheid geven om mijn resultaten uitvoerig uiteen te zetten en te motiveren."

Prov.: "Met Rome valt niet meer te praten. Men verlangt, dat u zich terugtrekt en u alleen maar beperkt tot uw wetenschappelijke werk. U was lange tijd in China. De orde stelt u om die reden voor, dat u uw woonplaats naar China verlegt: U was daar erg succesvol."

TdC.: "Wil men dat ik daar verder succesvol zal zijn, of dat het hier met mijn invloed afgelopen is?"

Prov.: "Men hoopt, dat door uw afwezigheid in Europa de onenigheid, die in het verleden rond uw persoon is ontstaan, in de vergetelheid geraakt."

Prov.: "Sie könnten Ihre Gedanken anders formulieren."

TdC.: "Es ist nicht bloß eine Sache des Formulierens. Ich müßte anders denken."

Prov.: "Rom hat mich jetzt wissen lassen, daß Sie jenen Lehrstuhl ablehnen müssen, den Ihnen hier in Paris angeboten wird. Daß Sie Ihre Wirksamkeit einzuschränken haben und immer nur kurze Zeit in Paris sein dürfen."

TdC.: "Wissen diese Leute überhaupt was außerhalb ihrer Mauern wirklich geschieht? Glaubt man wirklich, auf diese Weise könne man mit Fragen fertig werden, die nicht totzuschweigen sind? Ich bitte um die Möglichkeit, meine Ergebnisse ausführlich darlegen und begründen zu können."

Prov.: "Rom läßt da nicht mehr mit sich reden. Man verlangt, daß Sie sich zurückziehen und sich nur auf Ihre wissenschaftliche Tätigkeit beschränken. Sie waren lange Zeit in China. Der Orden schlägt Ihnen aus diesem Grunde vor, daß Sie Ihren Wohnsitz nach China verlegen: Sie waren dort erfolgreich."

TdC.: "Will man, daß ich dort weiter erfolgreich bin oder daß mein Einfluß hier ein Ende hat?"

Prov.: "Man hofft, daß durch Ihre Abwesenheit von Europa der Streit, der in der Vergangenheit um Ihre Person entstanden ist, in Vergessenheit gerät."

TdC.: "En dat moet de oplossing zijn?"

Prov.: "Wat men van u vraagt, mag hard lijken, maar als een verzoening van de standpunten niet meer mogelijk is, is het immers verstandiger om een zijweg in te slaan. Misschien voelt u zich in het nauw gedreven, misschien bent u van mening, dat u niet moet buigen en buiten de orde wel ongehinderd kunt functioneren."

TdC.: "Ik zou de wereld verraden, als ik de plaats zou verlaten die mij is toegewezen. Ik heb er nooit, ook niet in de verste verte, aan gedacht om de orde te verlaten, want ik functioneer binnen de orde dubbel en dwars."

Prov.: "Misschien doet men u onrecht aan, als men uw ideeën afwijst, hoewel ze ongewoon lijken; misschien berust alles op een misverstand."

TdC.: "Misschien!"

Prov.: "Misschien is echter ook de zorg van de kerk te groot, de overanderlijke waarheid moet verdedigen."

TdC.: "Moet iedere kritiek haar daarom meteen maar verdacht voorkomen? Moet zij steeds meteen, als iemand iets op een andere wijze formuleert, aan zijn zuiverheid in de leer gaan twijfelen?"

TdC.: "Und das soll die Lösung sein?"

Prov.: "Was man Ihnen abverlangt, mag hart erscheinen, aber wenn eine Annäherung der Standpunkte nicht mehr möglich ist, ist es doch klüger, auszuweichen. Vielleicht fühlen Sie sich eingeengt, vielleicht sind Sie der Meinung, Sie sollten sich nicht beugen und außerhalb des Ordens ungehindert wirken."

TdC.: "Ich würde die Welt verraten, verliefte ich den Platz, den mir zugewiesen ist. Ich habe nie, auch nicht im entferntesten, daran gedacht, den Orden zu verlassen, denn ich bin innerhalb des Ordens hundertmal wirksam."

Prov.: "Vielleicht tut man Ihnen Unrecht, wenn man Ihre Ideen ablehnt obzwar sie ungewöhnlich erscheinen; vielleicht beruht alles auf einem Mißverständnis."

TdC.: "Vielleicht!"

Prov.: "Vielleicht ist aber auch die Sorge der Kirche allzu groß, die unwandelbare Wahrheit verteidigen zu müssen."

TdC.: "Muß ihr deshalb jede Kritik gleich verdächtig erscheinen? Muß sie immer gleich, wenn einer etwas anders formuliert, um seine Rechtgläubigkeit bangen?"

Prov.: "Al tweeduizend jaar geleden heeft Jezus voor dit probleem gestaan, toen hij de schriftgeleerden terecht op hun zuiverheid in de leer wees."

TdC.: "Het leergezag mag niet alleen maar remmen, verboden uitvaardigen en de christenen in het enge netwerk van voorschriften vast-snoeren."

Prov.: "We zullen ons erbij moeten neerleggen, dat de ideale kerk, die vrij is van fouten, nooit zal bestaan; er was altijd al sprake van menselijk falen."

TdC.: "Ik zou willen, dat het christendom zich ontplooit, maar overall beknotten ze het met hun bangigheid en brengen het tot stilstand."

Prov.: "De kerk kreeg de belofte mee, dat zij nooit ten onder zou gaan, niet echter dat zij steeds de beste zou zijn, die mogelijk is."

TdC.: "Hetgeen niet betekent, dat ze niet beter moet worden. Zo wordt als haar stichter voor ogen had. Ik meen heel duidelijk te zien, wat er in de kerk beter zou kunnen worden, maar ik word verkeerd begrepen en tegengehouden."

Prov.: "Vaak moet men helaas het juiste moment afwachten. Als men op een verkeerd tijdstip een uitspraak doet, die half en half juist is, kan men voor ketter worden uitgemaakt."

Prov.: "Schon vor zweitausend Jahren hat Jesus vor diesem Problem gestanden als er die Schriftgelehrten ihm gegenüber zurecht an der Rechtgläubigkeit machte."

TdC.: "Das Lehramt darf nicht nur bremsen, Verbote erteilen und die Christen in das enge Netz von Vorschriften einschnüren."

Prov.: "Wir werden uns damit abfinden müssen, daß es die ideale, von Fehlern freie Kirche niemals geben wird; immer gab es menschliches Versagen."

TdC.: "Ich möchte, daß sich das Christentum entfaltet, aber überall von Aengstlichkeit beschneiden sie ihre Lage und führen zur Stagnationen."

Prov.: "Der Kirche würde das Versprechen mitgegeben, daß sie niemals untergehe, nicht aber daß sie immer die bestmögliche sei."

TdC.: "Was nicht bedeutet, daß sie nicht besser werden soll. So wird, wie ihr Gründer sich sie dachte. Ich glaube ganz klar zu sehen, was in der Kirche besser werden könnte, aber ich werde mißverstanden und aufgehalten."

Prov.: "Oft muß man leider auf den rechten Augenblick warten. Wenn man zu einem falschen Zeitpunkt ausspricht, was halbwegs richtig ist, kann man zum Ketter werden."

TdC.: "Of voor een tweede Galilei."

Prov.: "In ieder geval was Galilei bereid zijn uitspraken te herroepen."

TdC.: "Later bleek evenwel, dat hij daarmee te vlug was geweest. Zijn tegenstanders hadden hun oordeel moeten herroepen. De sterren draaien nu eenmaal niet om de aarde."

Prov.: "Uw tegenstanders zullen zeker nauwelijks iets terugnemen."

TdC.: "Het nieuwe is voor hen een vergissing, als het betekent, dat men de zaak opnieuw moet overdenken en het niet in hun voorstellingswereld past. Ik ben vastbesloten op dezelfde voet verder te gaan als tot dusver. Het beste is voor mij te zijn als een muilezel, zachtmoedig, maar stug volhardend."

Voor Teilhard hoorden wetenschap en geloof bij elkaar. Hij voelde zich als priester geroepen de boodschap van Christus aan de mensen duidelijk te maken. Steeds had hij een handexemplaar van het Nieuwe Testament bij zich. Dikwijls las hij in de brieven van Paulus, wat daar over Christus als het begin en het einde van de schepping geschreven staat.

Teilhard zag het christendom als de godsdienst van morgen. Hij wilde dat het zijn aantrekkingskracht terug zou krijgen. Het bedrukte hem, dat de christenen hun oorspronkelijk elan verloren hadden. Toen men

TdC.: "Oder ein zweiter Galilei."

Prov.: "Jedenfalls war Galilei zum Widerruf bereit."

TdC.: "Im nachhinein stellte sich jedoch heraus, daß er vorschnell gehandelt hatte. Seine Widersacher hätten widerrufen müssen. Die Gestirne drehen sich nun einmal nicht um die Erde."

Prov.: "Ihre Gegner werden wohl kaum etwas zurücknehmen."

TdC.: "Neues ist für sie Irrtum, wenn es umdenken bedeutet und nicht in ihre Vorstellungen paßt. Ich bin entschlossen, weiterzumachen wie bisher. Das Beste für mich wie ein Maulesel, sanft aber beharrlich zu sein."

Für Teilhard gehörten Wissenschaft und Glaube zusammen. Er fühlte sich als Priester gerufen, die Botschaft Christi den Menschen verständlich zu machen. Stets trug er ein Handexemplar des Neuen Testaments bei sich. Häufig las er in den Paulusbrieven, was dort über Christus als Anfang und Ende der Schöpfung geschrieben steht.

Teilhard sah das Christentum als die Religion von Morgen. Er wollte daß es seine Anziehungskraft zurückgewinnt. Es bedrückte ihn, daß die Christen ihren ursprünglichen Elan verloren hatten. Als man Teilhard

tot zwijgen veroordeelde, werd hij soms door perioden van angst bevangen. De vele verboden en beperkingen, die men hem oplegde, brachten hem in een crisis. Om niet te verbitteren, haalde hij zijn kracht uit het gebed: "Heer, verdrijf toch de wolken, die de waarheid nog verbergen, de vijandige vooroordelen, het wantrouwen en de bliken van onbegrip."

In 1925 schreef hij: "Uitdrukkelijker en duidelijker dan voor de crisis geloof ik in de kerk als de bemiddelaarster tussen God en de wereld, en ik heb haar lief. En het komt mij voor, dat het me veel rust geeft."

Als theoloog had Teilhard de mensen geleerd, dat het paradijs een oud verlangen van de mensheid is en dat God de mens heeft geschapen als een ontheemde op zoek naar het paradijs.

Toen Teilhard in 1926 Parijs verliet had hij de indruk dat zijn toekomst in dichte nevelen was gehuld. China ervoer hij echter weldra als een nieuw vaderland, als een niet al te streng verbanningsoord, dat ook zijn voordelen had.

Helemaal buitengesloten hoefde hij zich niet te voelen: hij had overal zowel in als buiten zijn orde veel vrienden. De oversten van zijn orde, die hij in in de loop van zijn leven had, wisten zich tegenover hem vaak geen raad. Velen stonden niet achter hem, maar allen tolereerden, dat hij bijna elk jaar, behalve tijdens de oorlog, een kort bezoek bracht aan Parijs.

zum Schweigen verurteilte, befahlen ihn manchmal sogar Angstzustände. Die vielen Verbote und Einschränkungen, die man ihm auferlegte, brachten ihn in eine Krise. Um nicht bitter zu werden, holte er sich Kraft aus dem Gebet: "Herr, schiebe doch die Wolken weg, die die Wahrheit noch verbergen, die feindlichen Vorurteile, das Mißtrauen und die Mißverständnisse."

1925 schrieb er: "Ausdrücklicher und klarer als vor der Krise glaube ich an die Kirche als die Mittlerin zwischen Gott und der Welt, und ich liebe sie. Und mir scheint, es gibt mir großen Frieden."

Als Theologe hatte Teilhard gelehrt, daß das Paradies eine alte Menschheitssehnsucht ist und daß Gott den Menschen geschaffen hat als einen Heimatlosen auf der Suche nach dem Paradies.

Als Teilhard 1926 Paris verließ hatte er den Eindruck, seine Zukunft liege in dichtem Nebel. China empfand er jedoch bald als eine neue Heimat, als ein vorteilhaftes und gemäßigtes Exil.

Ganz ausgeschlossen brauchte er sich nicht zu fühlen: er hatte überall in der Welt innerhalb wie außerhalb seines Ordens viele Freunde. Die Ordensobern, die er im Laufe seines Lebens hatte, waren ihm gegenüber häufig ratlos. Viele deckten ihn nicht, aber alle tolerierten es, daß er fast jährlich, die Kriegsjahre ausgenommen, für kurze Zeit Paris aufsuchte.

Menige jonge jezuiet heeft ervoor gezorgd, dat zijn colleges werden opgeschreven, zijn essays werden vertaald, gekopieerd en rondgestuurd. Mademoiselle Mortier, de secretaresse van Teilhard in Parijs, speelde daarbij een bijzondere rol.

Prov.: "Het is zeker niet de bedoeling van de pater-generaal om de vrijheid van Teilhard helemaal te beperken. Onder bepaalde voorwaarden zou hij hem willen toestaan te publiceren en te spreken.

Dus, afgezien van het laten drukken van zijn boeken, moet Teilhard zijn ideeën mogen uiten en verbreiden. De lezingen die hij in de hele wereld houdt en zijn uitvoerige briefwisseling moeten niet gehinderd worden. Dat is wellicht een compensatie voor de harde maatregelen, die hem werden opgelegd.

Als Rome erop staat, dat Teilhard zich metterwoon in Tien-Tsin vestigt, dan zal de orde hem toestaan datgene voort te zetten, wat Teilhard praktisch sinds 1923 doet, namelijk tussen Tien-Tsin en Parijs heen en weer te pendelen. U weet, dat de pater bij zijn vele reizen op elk moment iets kan overkomen. Vraagt u hem toch om aan u zijn geschreven werken na te laten. De jezuiten zouden die immers toch nooit kunnen publiceren.

Mancher junge Jesuit hat dafür gesorgt, daß seine Vorlesungen aufgeschrieben, seine Schriften übersetzt, vervielfältigt und verschickt worden sind. Mademoiselle Mortier, Teilhards Sekretärin in Paris, spielte dabei eine besondere Rolle.

Prov.: Es ist gewiß nicht die Absicht des Paters General, Teilhards Freiheit ganz einzuengen. Unter bestimmten Voraussetzungen möchte er ihm erlauben, zu veröffentlichen und zu sprechen.

Also, den Buchdruck ausgenommen, soll Teilhard seine Ideen äußern und verbreiten dürfen. Seine weltumspannende Vortragstätigkeit, seine umfassende Korrespondenz, sollen nicht behindert werden. Das ist vielleicht ein Ausgleich für die Härten, die ihm auferlegt worden sind.

Wenn Rom darauf besteht, daß Teilhard seinen festen Wohnsitz in Tien-Tsin nimmt, dann wird der Orden ihm gestatten, das fortzusetzen, was Teilhard praktisch seit 1923 tut, nämlich zwischen Tien-Tsin und Paris hin und her zu pendeln. Sie wissen, der Pater könnte bei seinen vielen Reisen jederzeit etwas zustoßen. Bitten Sie ihn doch, Ihnen sein Schrifttum zu vermachen. Die Jesuiten könnten es ja doch niemals veröffentlichen.

Teilhard wist, dat hij zijn geschriften binnen de orde nooit zou hebben kunnen publiceren. Hij ging in op het voorstel van zijn secretaresse en liet haar zijn werk na. Aan haar komt de eer toe, dat ze een groot deel van zijn geschriften heeft verzameld en gered.

Hoewel Teilhard een belangrijk deel van zijn boeken, artikelen en aantekeningen in China moest achterlaten, bleven meer dan vijfhonderd essays, geschriften en boekmanuscripten behouden. Ze werden in verschillende talen vertaald.

In 1946 moest Teilhard voor altijd afscheid nemen van China. De 65-jarige mocht op bevel van Rome niet in Parijs blijven. Hij nam zijn intrek in New York. In 1951 ging hij nog een keer op weg om aan een expeditie in Zuid-Afrika deel te nemen. Het was zijn laatste grote reis.

Op paaszondag, 10 april 1955, bezweek hij in New York aan een hartaanval.

Als theoloog zette Teilhard zich hartstochtelijk in voor de vooruitgang. Als wetenschapper wilde hij geloof en wetenschap met elkaar verzoenen. Als een profeet begreep hij de tekenen van zijn tijd. Alleen zijn tijd begreep hem niet.

De kerk zag niet in, dat Teilhard de Chardin zijn tijd met God wilde verzoenen, dat hij naar wegen zocht om de moderne wereld te winnen voor het evangelie.

Teilhard wußte, daß er seine Schriften innerhalb des Ordens niemals hätte veröffentlichen können. Er kam dem Vorschlag seiner Sekretärin nach, ihr seine Schriften zu vermachen. Sie darf für sich in Anspruch nehmen, daß sie einen großen Teil seiner Schriften gesammelt und gerettet hat.

Obwohl Teilhard einen Großteil seiner Bücher, Artikel und Notizen in China lassen mußte, blieben über fünfhundert Aufsätze, Schriften und Buchmanuskripte erhalten. Sie wurden in verschiedene Sprachen übersetzt.

1946 mußte Teilhard von China für immer Abschied nehmen. Der 65-jährige durfte auf Weisung Roms in Paris nicht bleiben. Er nahm seinen Wohnsitz in New York. 1951 brach er noch einmal auf, um an einer Expedition in Süd-Afrika teilzunehmen. Es war seine letzte große Reise.

Am Ostersonntag, dem zehnten April 1955, erlag er in New York einem Herzanfall.

Als Theologe setzte Teilhard sich leidenschaftlich für den Fortschritt ein. Als Wissenschaftler wollte er Glauben und Wissen miteinander versöhnen. Wie ein Prophet verstand er die Zeichen seiner Zeit. Nur seine Zeit verstand ihn nicht.

Die Kirche erkannte nicht, daß Teilhard de Chardin seine Zeit mit Gott versöhnen wollte, daß er nach Wegen suchte, die moderne Welt für das Evangelium zu gewinnen.

Maar omdat hij niet in de vertrouwde taal sprak, maar in nieuwe begrippen dacht, zag men in hem iemand, die het geloof in twijfel trok.

Teilhard heeft zijn leer nooit herroepen. En de kerk ... zij haalde de banneling al gauw na zijn dood terug en sloot heel onopvallend vrede met hem. Het tweede Vatikaanse Concilie herinnerde zich hem.

Een leven lang wilde hij een venster openen naar de wereld; paus Johannes de Drieëntwintigste zette dit venster eindelijk open. Het concilie begon de omstreden ideeën van Teilhard te ontdekken. Het liet zich door hem inspireren.

De dekreten van het concilie stellen: "De mens is medewerker van God en moet het werk van de schepper voortzetten. De christen is verplicht de wereld vorm te geven, de vooruitgang te bevorderen, zich klaar te maken voor de dialoog en samen te werken met de niet-christenen. Het concilie benadrukt de betekenis van de hoop in een door angsten geplaagde wereld. De ideeën van Teilhard hadden hun tijd nodig voordat ze konden doordringen en vrucht konden dragen.

Teilhard hield zich bezig met de ontwikkelingsgeschiedenis van de mensheid, omdat hij vooral geïnteresseerd was in de toekomst van de mens: "De mens, als laatste gevormd en het meest complexe en bewuste wezen, is geen gril van de

Aber weil er nicht in der vertrauten Sprache sprach, sondern in neuen Begriffen dachte, sah man in ihm einen, der den Glauben in Frage stellt.

Teilhard hat seine Lehre niemals widerrufen. Und die Kirche... sie holte den Verbannten bald nach seinem Tod zurück und schloß ganz unauffällig mit ihm Frieden. Das Zweite Vatikanische Konzil erinnerte sich seiner.

Ein Leben lang wollte er ein Fenster zur Welt öffnen; Papst Johannes der Dreiundzwanzigste schloß dieses Fenster endlich auf. Das Konzil begann Teilhards umstrittene Gedanken zu entdecken. Es ließ sich von ihm inspirieren.

Die Konzilsdekrete sagen: "Der Mensch ist Mitarbeiter Gottes und soll das Werk des Schöpfers weiterführen. Der Christ ist zur Weltgestaltung, zur Förderung des Fortschritts, zur Dialogbereitschaft und zur Zusammenarbeit mit den Nicht-Christen verpflichtet. Das Konzil betont die Bedeutung der Hoffnung in einer von Ängsten geplagten Welt. Teilhards Gedanken brauchten ihre Zeit bis sie aufgehen und Frucht bringen konnten.

Teilhard befaßte sich mit der Entwicklungsgeschichte der Menschheit, weil vor allem die Zukunft des Menschen ihn interessierte: "Der Mensch, das zuletzt gebildete und komplizierteste und bewußteste Wesen ist keine Laune der Natur,

natuur, maar de sleutel tot alle dingen. Alles wijst erop, dat het leven de beste krachten geheel op de mens richtte, zoals een boom op zijn top. De mens is de spil en de spits van de ontwikkeling."

Teilhard heeft het graag over een nieuwe mens, voor wie de aardse toekomst meer telt dan het heden. Want voor hem geldt: het aardse paradijs ligt niet achter ons in het verleden. Het is de uitdrukking van het verlangen van de mensheid naar verlossing.

Het paradijs ligt voor ons.

sondern Schlüssel der Dinge. Alles deutet darauf hin, daß das Leben die besten Kräfte ganz auf den Menschen ansetzte, wie ein Baum auf seine Gipfel. Der Mensch ist Achse und Spitze der Entwicklung."

Teilhard spricht gern von einem neuen Menschen, für den die irdische Zukunft mehr zählt als die Gegenwart. Denn für ihn gilt: das irdische Paradies liegt nicht hinter uns in der Vergangenheit. Es ist Ausdruck der Menschheits-Sehnsucht nach Erlösung.

Das Paradies liegt vor uns.